

Sørum-Speilet

I dette nummeret:

Svein Sandnes:
**Historien bak bygdebok
for Aurskog og Blaker**

**Finn Holden: Grundig
og vakker bygdebok**

Lyder Løhren:
**Egil Foss fortsetter som
mjølkeprodusent**

**På kryss og tvers i
Sørum (11):
Bygdeborgen på
Farshatten**

Kristian Lieungh:
**Oppvekst på Melvold i
Frogner i mellomkrigs-
tida Del 44:
Sadelmakeren**

**Sørum i 1743 (4):
Saltproduksjon, ”dyre-
hauger”, stutier, bi-
kuber og mineraler**

**Dag Giverholt: Om
gamle våpenskjold og
Sudrheimsætten**

Bokmelding:
Sammensatte årringer

<http://sorum.historielag.no>

Kjære medlem,

I vårt beskjedne lokalhistoriske arkiv dukket forleden møteprotokollen til bygdeboka for Aurskog og Blaker opp, og undertegnede har med dette som kilde forsøkt å tegne et bilde av den prosessen som førte fram til de tre binda som mange av oss har i bokhylla. Du kan lese historien i dette nummeret av Sørum-Speilet.

Vi får også et blikk utenfra på bind 2 av vår nye bygdehistorie. Finn Holden er pensjonert lektor med historie som fag og lokalhistorie som pasjon. Han er fortsatt aktiv i Oslo og Akershus-avdelingen av DIS Norge, og har slektsforskerbrillene på når han karakteriserer Sørum bygdebok som ”grundig og vakker”.

Etter en sjelden snøtung vinter går det nå mot vår, og økte muligheter for turer i skog og mark i Sørum. Kanskje kan en tur til bygdeborgen på Farshatten på grensa mot Skedsmo være et aktuelt turmål? Da kan det være nyttig å få med seg Leif Mathisens introduksjon til stedet. Eller også bli med på en eller flere av de rusleturene vi annonserte i forrige utgave av SørumSpeilet.

På årsmøtet som fant sted i Kommandanten på Blaker Skanse torsdag 23. februar, ble det tatt opp at møtestedet for rusleturene ikke alltid var lett å forstå for medlemmer som ikke på forhånd var svært godt kjent i Sørum. En rask utprøving av årets turer viste nok at kritikerne hadde rett. For hvem vet egentlig hvor Norumkjelleren lå? Og vet ikke historielaget at Langelandvegen nå heter Larsrudvegen, og hvem vet nå egentlig hvor Larsrudvegen ligger? Vi lovte – og lover fortsatt – å skjerpe oss!

Kontingenten var også et diskusjonstema på årsmøtet. Og det var langt fra klager på at den er for høy. Tvert imot! Trygve Sæther mente kontingenten godt kunne heves til 200 kroner minst. Og han har rett når han peker på at bare utgivelsen og utsendelsen av SørumSpeilet langt overstiger de 100 kronene Blaker og Sørum historielag sitter igjen med etter at Romerike Historielag har fått sitt. Styret ble nærmest pålagt å foreslå heving av kontingenten til 200 kroner i 2007.

Det vi ber om er at flest mulig av medlemmene betaler medlemskontingenten uten purring. Ellers oppfordrer vi de medlemmene som i strategiplanen fant prosjekter som de gjerne skulle ta del i, om å ta kontakt.

Artikler nr. 2 – 2006 – 12. årgang

Historien bak bygdeboka for Aurskog og Blaker

Møtebok for bygdeboknemnda for Aurskog og Blaker dukket forleden plutselig opp i Sørums lokalhistoriske arkiv. Møteboka er forbausende komplett, fra det første møtet i nemnda 2. mars 1950, der forhistorien også er referert, til det avsluttende møtet Sørums og Aurskog-Høland kommuner inviterte til på Sørumsand Gjestgiveri 11. desember 1970. Ved gjennomlesing av denne møteboka har det vært mulig å skrive historien om utgivelsen av bygdebok for Aurskog og Blaker.

På et felles formannskapsmøte for kommunene Aurskog og Blaker på Huseby i Blaker 17. november 1949, ble det opprettet ei felles bygdeboknemnd for de to bygder. Nemnda skulle i utgangspunktet utarbeide et program for det framtidige arbeidet og legge dette fram for formannskapene. På herredsstyremøter i Aurskog og Blaker 17. desember samme år ble lensmann Øivin Ribsskog og stud. jur. Lars Sletner valgt fra Aurskog og ordfører Josef Amundsen og gardbruker Hjalmar Stagrim valgt fra Blaker. Som et femte medlem av nemnda hadde en på det felles formannskapsmøtet allerede valgt initiativtakeren til prosjektet, høyesterettsadvokat Sverre M. Halbo, Oslo, og han ble valgt til formann.

Halbo hadde 21. mai 1949 sendt ordfører Amundsen et brev der han oppfordret Blaker og Aurskog til å utarbeide ei moderne bygdebok, og at han gjerne ville bistå i dette arbeidet. Amundsen svarte 21. juni at spørsmålet om bygdebok hadde vært diskutert på utallige formannskapsmøter, og at ”det er det viktige spørsmål om forfatter det hver gang butter imot.” Lærer J. Stortrøen hadde før krigen fått i oppdrag å arbeide med ei bygdebok. Han hadde nå reist fra bygda, men kunne i brev av 19. august meddele at ”intet nevneverdig arbeid var utført”.

Halbo hadde på sin side tatt kontakt med formannen i Landslaget for Bygde- og Byhistorie, dr. philos. Lars Reinton, for å be

om råd bl.a. vedrørende forfatter. Et møte ble holdt mellom Amundsen, Halbo og Reinton 15. september, og der ble navnet til redaksjonssekretær Eyvind Lillevold på Lillehammer brakt på bane. Han hadde tidligere skrevet andre del av Hamar-boka og holdt nå på med å skrive bygdebok for Trysil. Etter at Blaker herredsstyre 12. oktober hadde bevilget kr. 7.000,- til det forestående arbeid med bygdebok, skrev advokat Halbo 8. november til Lillevold med spørsmål om han kunne tenke seg å utarbeide bygdeboka for Aurskog og Blaker. Lillevold svarte umiddelbart med brev av 10. november at han var interessert i dette. Lillevold og Halbo møttes deretter i Oslo, og som et resultat av dette møtet sendte Lillevold 9. desember inn et forslag til plan for bygdeboka med oppgave over arkivalia som måtte gjennomgås og utgiftskalkyle. Halbo viste forslaget til Reinton, som 18. desember sendte ut en alternativ og mer detaljert plan for bygdeboka. Dagen før hadde Aurskog herredsstyre bevilget kr. 5.000,- til arbeidet. Eyvind Lillevold undertegnet kontrakten om å skrive gards- og slektshistorien 9. februar 1950.

Lillevold måtte naturlig nok ha hjelp til ekstrakter og avskrifter av forskjellig arkivmateriale. Bygdeboknemnda inngikk derfor allerede 22. februar kontrakt med arkivar Eivind Jerve ved Riksarkivet og frøken Karen Sørbøe i Statsarkivet i Oslo om dette. For Sørbøes vedkommende ble det forutsatt at hun skulle arbeide full tid med dette fra sommeren 1950. Høsten 1950 ble det inngått tilsvarende avtaler med fru Gudrun Natrud og våren 1951 med frøken Eli Nannestad om det samme. 5. juli 1951 inngås det kontrakt med historikeren Andreas Holmsen om å levere gards- og eiendomshistoriske framstillinger for gardene i bygdene fram til 1650. Harald Klepppestø engasjeres i august for å foreta notater fra kirkebøkene i Aurskog. Samtidig inngås det kontrakt med Inga Myhrvold om å foreta notater fra panteregistrene i Aurskog og Blaker. I september inngås en tilsvarende avtale med Martha Østensvig. Med hensyn til Klepppestøs arbeid oppstår

det problemer, idet den fungerende sogneprest hadde vært redd for å ta ansvaret for avskriftene av kirkebøkene, og hadde uttrykkelig frasagt seg dette ansvaret overfor departementet, noe som førte til en omfattende skriftveksling mellom departementet og Halbo. Enden på visa ble at konstituert statsarkivar Eivind Jarve påtok seg ansvaret for avskriftene, slik at sognepresten ble koplet ut. Departementet hadde imidlertid forbeholdt seg at avskriftene av kirkebøkene skulle deponeres i Statsarkivet på Hamar etter bruk.

Den dynamiske bygdeboknemnda skaffet ikke bare kvalifiserte avskrivere. De søkte også bistand hos lokalkjente såkalte grendemenn, 23 i Blaker og 26 i Aurskog. Et brev med "Spørreliste til bygdeboka for Aurskog og Blaker" ble sendt ut til samtlige gardbrukere og andre som har bruk med skyld over 10 øre. Det er 230 i Blaker og 369 i Aurskog. En har også fått presseoppslag på dette, i Indre Akershus Blad torsdag 10. mai og i Akershus Arbeiderblad fredag 11. mai. For å aktivisere grendemennene ble de invitert til et møte i kommunelokalet på Aursmoen lørdag 19. mai klokka 19.00. Grendemennene fra Blaker ble hentet med rutebil, og totalt møtte det fram 30 grendemenn som fikk orientering om bygdebokprosjektet av advokat Halbo og Eyvind Lillevold. Den oppgaven de skulle utføre, var først og fremst å få inn spørrelistene fra gardbrukerne i sitt område. Det ble på møtet bestemt at dette arbeidet skal være avsluttet innen 15. juli.

Hva var det så befolkningen i Blaker og Aurskog ble spurt om? Det fire siders spørreskjemaet inneholdt hele 38 spørsmål. Fins det gamle dokumenter på gården? Sett i tilfelle opp en liste over dem. Er det gjort oldfunn på eiendommen eller i nærheten – våpen, redskap eller andre ting? Er det eller har det vært gravhauger på eiendommen? Er det merker etter gammel bebyggelse på gården eller etter jorddyrking som nå er nedlagt? Navn på gamle hustomter, åkrer eller andre jordstykker. Om gården er flyttet noen gang, er det da sagn eller fortellinger

om hvorfor flyttingen fant sted? Er det særskilte navn på åkrer eller andre deler av innmarken? (Skriv dem som de uttales.) Har gården hatt teigblanding og innmarksutskifting med andre gårder? Når skjedde i tilfelle utskiftingen? Når og av hvem ble de enkelte husene bygd? Nevn årstall dersom slike fins på gamle hus (også eventuelt gamle utlør). Knytter det seg gamle fortellinger eller sagn til gården eller noen av dens brukere eller andre i slekta? Hadde gården eller slekta bumerke? Fins det gamle regnskapsbøker, dagbøker eller andre notater på gården? Har gården seter eller har den hatt? Har det vært dyrket lin på eiendommen? Fins det spor etter gammelt hagestell på gården? Har det vært utslåtter til eiendommen? Har det vært drevet bråtebrenning (rugfall) på eiendommen eller i utmarkene? Og slik fortsetter det. Dette var bare de første 14 spørsmålene.

En del av et større prosjekt

Parallelt med at det organiseres innsamling av materiale til bygdeboka lokalt, møtes bygdeboknemndene på Romerike søndag 29. oktober 1950. Spørsmålet om en samordning av bygdebokarbeidet hadde kommet opp på sommer-stevnet på Blaker Skanse 3. juli 1950. Bygdeboknemnda for Aurskog og Blaker var representert ved Lillevold, Ribsskog, Amundsen, Sletner og Halbo. Det møtte 30 representanter fra Fet, Rælingen, Aurskog, Blaker, Nes, Feiring, Hurdal, Skedsmo, Sørums og Nannestad. I samtlige av disse kommunene var bygdebokarbeidet i gang. Ullensaker, Gjerdrum, Høland og Setskog hadde allerede fått skrevet sine bygdebøker. Etter en innledning av Andreas Holmsen ble det vedtatt å stille kr. 5.000,- til disposisjon for registrering og avskrivning av stoff fra Romeriksbygdene i Stattholderarkivet. Utgiften skulle fordeles på kommunene etter folketall på de herreder som ble med på ordningen, og Romerike Historielag skulle forvalte ordningen. 300 kroner av beløpet skulle brukes til utarbeidelsen av en felles historisk oversikt for alle Romeriksbygdene, og når den planen foreligger ville en søke

fylket om en bevilgning til et slikt verk. Det ble også vedtatt å holde to kurs for dem som arbeider med bygdebøkene, et på Eidsvoll for de øvre bygdene og et på Lillestrøm for de nedre.

29. juni 1952 møtes representanter for bygdeboknemndene på Romerike igjen. Fra Aurskog og Blaker møter Ribsskog, som også er formann i Romerike Historielag og leder møtet, og Sletner. Hovedsaken på møtet er hvordan bygdeboknemndene skal kunne utnytte de arkivundersøkelsene som ble foretatt i 1920. Det var den gang 11 bygder med i samarbeidet, åtte bygder gav bidrag etter 25 øre pr. innbygger (hvorav Aurskog-Blaker, Eidsvoll, Hurdal, Lørenskog, Nannestad, Setskog og Sørumsnes også var med i det nye samarbeidet) og tre bygder gav bidrag etter 15 øre pr. innbygger (Feiring, Nittedal og Nes). Seks bygder som var med i sammenslutningen av bygdeboknemnder i 1950 gav ikke noe bidrag i 1920 (Rælingen, Enebakk, Fet, Gjerdrum, Nordre Høland og Søndre Høland). Det ble vedtatt at de 11 bygdene som var med i samarbeidet i 1920 godkjenner at materialet blir overlatt bygdeboknemndene av 1950. Stoffet skulle sirkulere først blant de bygdene som hadde gitt 25 øre pr. innbygger, deretter til de bygdene som hadde gitt 15 øre pr. innbygger og til slutt til de øvrige. Historielagets utgifter til å finne fram stoffet fra 1920-åra ble godkjent. Det ble på møtet redegjort for det avskrivningsarbeidet som hadde pågått i Riksarkivet det siste året for nemndenes fellesregning, og det ble opplyst at arbeidet trolig ville kunne fullføres i løpet av året. Følgende bygder garanterte 5 øre pr. innbygger til dekning av de fellestiltak som måtte bli vedtatt: Aurskog-Blaker, Hurdal, Lørenskog, Feiring, Nittedal, Fet, Gjerdrum og Rælingen. Det ble også valgt et arbeidsutvalg bestående av Ribsskog (fra de østre bygdene), Josef Tveter (fra de nedre bygdene) og Rolf Fladby (fra bygdene på øvre Romerike). Til slutt ble det opplyst at nemndene kunne ta kontakt med konsulent Andreas Holmsen i Landslaget for Bygde- og Byhistorie dersom det var noe de ville ha hjelp til.

Selve skrivearbeidet kan begynne

På et møte i bygdeboknemnda 11. januar 1952 ble situasjonen for arbeidet med avskrift av kilder gjennomgått, og det kunne rapporteres om god framdrift. Kleppstø var omtrent ferdig med avskrift av kirkebøkene på sokneprestkontoret. Myhrvold var ferdig med største delen av panteregistrene på sorenskriverkontoret. Østensvig var nesten ferdig med sine notater fra panteregistrene i Statsarkivet. Sørbøe var praktisk talt ferdig med sitt arbeid med kirkebøkene, og likeså skiftene i Statsarkivet. Nannestad var snart ferdig med sitt arbeid med tingbøkene. Holmsen vil i løpet av kort tid sende den første bunke med gardenes eldste historie fra gardsnummer 1 og utover, så redaktøren kunne få begynt arbeidet med en gang. I det neste møtet, som holdes 2. juli, refereres det at Holmsen har levert middelalderhistorien til alle gardar med et eller to ark for hver gard. Lillevold uttrykte i januar sin store tilfredshet med det arbeidet grendemennene hadde utført med spørrelistene fra de enkelte gardar, og ville begynne skrivearbeidet 1. februar 1952. På møtet 2. juli gjennomgikk nemnda spørsmålet om bildestoff til bøkene. Det ble besluttet at bare bygninger av kulturhistorisk interesse skulle avbildes, herunder også uthus, og også småbruk. Heller ikke den enkelte bruker vil bli avbildet i bygdeboka, bare kjente bygdepersoner ”som har gjort seg fortjent til det”. Sletner fikk å oppdrag å kontakte fotograf Klavestad på Rånåsfoss med spørsmål om han ville ta de nye bildene. Lillevold refererte fra sitt 12 dagers besøk i Aurskog. Han var godt fornøyd med besøket og de opplysninger han hadde fått. Det var også kommet inn atskillige utskrifter og annet stoff fra fellesarbeidet for samtlige bygdebøker på Romerike. Når det gjelder spesialist-artiklene meldes det at oberst Schiøtz er i full gang med arbeidet om krigshistorien. O.M. Sandborg har fått atskillige kontakter om musikken. Professor Sigurd Kolsrud har påtatt seg oppgaven å skrive artikkelen om bygdemålet. Arkitekt Vreim har ennå ikke begynt på artikkelen

om byggeskikken, og frøken Inger Marie Kvaal heller ikke sin artikkel om klær.

Og penga er til bekymring

I følge møteboka holdes det ikke flere møter i 1952, og heller ikke noe møte i 1953. Først 30. juni 1954 holdes det et møte, og i tillegg til bygdeboknemnda er også formannskapetene både fra Aurskog og Blaker og formennene i historielagene i Aurskog og Blaker til stede. Siden møtet ble holdt i kommunelokalet i Aurskog, ønsket ordfører Dalby velkommen. Halbo og Lillevold orienterte om at bygdeboka trolig ville bli dyrere enn opprinnelig antatt, henholdsvis kr. 63.580,- pr. bind, eller kr. 76.300,- pr. bind ved en bedre papirkvalitet. Det oppgis tre grunner til dette: 1) generell kostnadsøkning siden 1950, 2) større utgifter til arkivarbeid og avskrivning enn opprinnelig tenkt og 3) bøkene blir større i omfang enn planlagt. Pr. 27. mars 1954 kan herredskassereren i Blaker rapportere at det er medgått kr. 65.063,67 til bygdeboka hittil. Det er utbetalt kr. 30.045,27 til arbeid og kr. 6.342,55 til avskrivning. Formannskapetene blir orientert om de retningslinjer bygdeboknemnda har drøftet seg fram til når det gjelder fotografier, og Eyvind Lillevold opplyser at manuskriptet til de to gardshistorie-bindene vil foreligge ferdig til trykking i løpet av 1956.

Igjen går det nærmere to år før det holdes nytt møte i bygdeboknemnda, 9. mars 1956 på Huseby i Blaker. Halvor Jødal har nå erstattet Hjalmar Stagrim i nemnda, og de to formennene Lars Stykket i Blaker historielag og Arnholt Jørgensen fra Aurskog historielag møter også. Det er historielagene som skal administrere boksalget. Halbo sørger for å få trykt subscriptionsinnbydelse. Bøkene vil koste kr. 30,- pr. bind. Det er innhentet anbud fra Hamar Stiftstidende og Østlendingen, og de er omtrent like. Nemnda var stemt for et opplag på 1.500 eksemplarer, innbinding foreløpig av 500 eksemplarer mens resten ligger i materie. Dette vil koste ca. kr. 68.000,- pr. bind. Amundsen meddelte at det var vanskelig for kommunen å påta seg

betalingen av trykkingen før budsjettet var behandlet i mai. Halbo må skrive søknader til Blaker og Aurskog sparebanker om garanti for trykking og innbinding, slik at trykking kan bli satt i gang snarest mulig. ”Ordfører Amundsen snakker med ordfører Dalby om den beste framgangsmåte.” Halbo bemyndiges til å anvise kr. 1.150,- til Widerøes Flyselskap for flyfotografering. Lars Sletner og Arnholt Jørgensen plukker ut de beste bildene fra Aurskog, mens Lars Stykket og Halvor Jødal gjorde tilsvarende for bildene fra Blaker.

Neste møte ble holdt 29. juni 1956, og det ble da valgt ut 19 flyfotografier fra Aurskog, 16 fra Blaker. Det inngås på møtet ny kontrakt med redaktør Eyvind Lillevold for skriving av det tredje bindet med generell bygdehistorie. (Dette generelle bindet kalles fortsatt bind 1.) Det forutsettes i kontrakten at det skrives spesialartikler av andre om militærhistorien, folkeminner, fornavn, musikk, klesdrakt, bygdemål, byggeskikk, møbler og håndverk, kunst (malerier etc.). De innleverte spesialartikler av Brynjulf Alver om folkeminne, Eyvind Fjeld Halvorsen om fornavn og oberst Schjøtt om militærhistorien skal bli sendt i sirkulasjon til medlemmene. Halbo purrer på artikler fra Sandvik, frøken Noodt, professor Kolsrud, mag.art. Thue og arkitekt Kjeld Magnussen. Halbo har skrevet utkast til brev til sparebankene. ”Ordfører Amundsen opplyste at bankene foreløpig ikke har stilt seg positive, men han håpet allikevel på at dette ville kunne skje. Imidlertid måtte man få noe tid på seg.”

Tida går. Nærmere bestemt tre år før det referes til nytt møte i bygdeboknemnda. Denne gang på advokat Halbos kontor i Oslo 17. juni 1959. Det forelå nå et omkostningsoverslag på kr. 97.332,- pr. bind basert på trykking av 1.200 eksemplarer, innbinding av 600 og med 40 helsides klisjeer á kr. 50,- pr. stk. Utkastene til brev til bankene ble nå vedtatt med noen mindre redaksjonelle endringer. Det opplyses i lånesøknadene at bygdefolket selv har innbetalt kr. 20.000,- ved subscriptionsbetaling. Det resterende, kr. 78.000,-, ber

man fordeles med 3/5 på Aurskog Sparebank og 2/5 på Blaker Sparebank. ”I betraktning av formålet tillater vi oss å håpe på at lånet blir rentefritt.” En søker samtidig formannskapene i Aurskog og Blaker om garanti for lånet ved at det avdras med kr. 5.000,- pr. år inntil beløpet – med fradrag av ytterligere salg av bøker – er betalt. Nå ser det omsider ut til å ordne seg. Noen må ha snakket sammen, for allerede 10. juli kommer den positive tilbakemeldinga fra Aurskog Sparebank. Lånet er innvilget ”på det vilkår at Aurskog kommune stiller seg som selvskyldnerkausjonist, at det budgetteres med minst kr. 5.000,- som avdrag hvert år fra Aurskog kommune og at inntektene ved ytterligere salg av bygdeboka går som ekstra avdrag på lånet.” Fra Blaker kommune innløper melding 2. september 1960 fra ordfører Josef Amundsen at det på formannskapets budsjett for 1961 er oppført kr. 30.000,- som lån til bygdeboknemnda og at det dessuten er ført opp kr. 5.000,- til dekning av andre utgifter vedrørende bygdeboka. Lånet fra Blaker Sparebank på kr. 30.000,- bokføres først 9. november 1961. Det første bindet, som dekker garder i Aurskog fra Ovlien til Berg, utgjør hele 823 sider, og kan sendes ut i 1961, fem år etter at redaktøren hadde manus ferdig.

Avslutning av prosjektet

14. mars 1963 møtes bygdeboknemnda igjen hos advokat Halbo i Oslo. Lillevold kan rapportere at det fortsatt gjenstår tre garder å sette fra trykkeriets side. Amundsen antok at det neppe vil være mulig å få tilsagn fra Aurskog kommune om finansiering av trykkingen av bind 3 før bind 2 er ferdig og sendt ut til bygdefolket. Lillevold antok at dette ville kunne skje i løpet av et par måneder, i hvert fall innen 1. juni. Sletner, som nå er blitt bankfilialsjef, lover ”å konferere med en forbindelse om det lån vi har i Aurskog Sparebank”. Det andre bindet, som dekker garder i Aurskog fra Lomsnes til Harkerud og garder i Blaker fra Kville til Krokstad, totalt på 749 sider, blir ferdig og kan sendes ut til abonnentene sommeren 1963. Lillevold forteller at bind 3 med den

generelle bygdehistorien foreligger klar til trykking ”praktisk talt i sin helhet”, og under forutsetning finansiering, bør bind 3 kunne være ferdig til jul ”fordi Hamar Stiftstidende nå har atskillige settere”. Vi vet nå at bind tre var på 766 sider og kom ut i 1968, fem år etter at redaktøren hadde manus ferdig.

Kanskje det mest dramatiske som har skjedd i utgivelsesperioden er at Blaker har opphørt å eksistere som egen kommune, og er etter forslag fra Schei-komiteén slått sammen med Sørumsdal fra 1. januar 1962. Men Josef Amundsen fortsetter som ordfører i den nye kommunen fram til 1965 og sørget for at Sørumsdal innfridde Blakers forpliktelser i forhold til utgivelsen av bygdebok for Aurskog og Blaker. Sverre M. Halbo lager 22. april 1965 et sammendrag av hovedregnskapet for bygdeboknemnda. Svein Overmo ved Nes Distriktsrevisjon lager en tilsvarende oppstilling 12. mai 1965. Den viser at totale kostnader til bygdebøkene så langt har vært kr. 289.788,45. Av dette er kr. 174.636,45 dekket over kommunes regnskaper, om lag likt fordelt mellom Blaker/Sørumsdal og Aurskog, mens kr. 115.152,- er bokført over bygdeboknemndas regnskap. Etter denne regnskapsoppstillingen skriver Sverre M. Halbo et lite notat i møteboka om at kontakten mellom medlemmene av bygdeboknemnda har skjedd pr. brev, og at etter regnskapet av 22. april 1965 er alle utbetalinger foretatt av Sørumsdal kommune. Det siste bilag i møteprotokollen er en etterlysning fra Svein Overmo hos Nes Distriktsrevisjon som kontrollerer restbeholdningen mot antall solgte eksemplarer det er mottatt oppgjør for. Lærerikt for oss som nå holder på med salget av Sørumsdal bygdebok!

Svein Sandnes

Lokalhistorisk Forlag på Espa trykket i 1987 en faksimileutgave av de tre bøkene i Ungarn, men også disse er nå utsolgt fra forlaget. Antikvarisk selges originalutgaven for kr. 1.900,- (Adamstuen Antikvariat) og opptrykket for kr. 1.000,- (Bjørn Ringstrøms Antikvariat).

Grundig og vakker bygdebok

Det har falt i min lodd å skulle anmelde dette kjempeverket. Jeg er helt ukjent med Sørums, har bare bilt gjennom bygda på vei til en venn bosatt på Blaker. Da jeg fikk boka i hånden, måtte jeg derfor bla gjennom den for å danne meg et inntrykk av kommunen og av form og innhold. Boka virket ved første øyekast svært tiltalende, med store, åpne sider, stor skrift og mange bilder på pent papir.

Ved nærmere gjennomgang ble førsteinntrykket forsterket. Dette gir inntrykk av å være et skikkelig arbeid, godt disponert. Hver gård er behandlet med alle bruksnummer, plasser og senere bebyggelse, et eget kapittel om landbruket på gården og hva stedsnavnene forteller. Hva de betyr og hva de forteller, vil jo alltid interessere oss. Nettopp derfor er det forunderlig at det ikke er skrevet mer her om navnet Sudrheim – Sørums. Heim-gårdene på Østlandet er jo gamle gårder, fra eldre jernalder, og endelsen på de rundt 1000 gårdsnavnene som endte på – heim, er jevnt over blitt til – um eller – em. Heim-gårdene ”er ofte store og ligger sentralt i bygdene” (Aschehougs norgeshistorie, bind 1:160). Dette stemmer vel på Sørumgårdene.

Apropos Sørumgårdene. Søndre Sørums har bruksnummer 1, neste gård, Nordre, har b.nr. 4; hva har skjedd med bruksnummer 2 og 3?

For en slektshistoriker som har måttet bygge mye av sin slektshistorie på bygdebøker som har unnlatt å nevne husmannsplasser og husmannsfamilier, er det godt å se en bygdebok som nettopp har tatt med seg plasser og husmannskontrakter. Dette er en viktig del av det bygdesamfunnet vi har lagt bak oss.

Jeg har arbeidet med gårdshistorie og slektshistorie for tidligere Aker kommune, som i 1948 ble innlemmet i Oslo. Eierne av nabogården, Emil Frøen på gården Lille Frøen, forsvant ut av bildet. Det var morsomt å se ham igjen, som bonde på Val fra 1899. Frøen er en –vin-gård, og navnet betyr ”fruktbar slette”. Navnet kan vel også passe på den gården Frøen kjøpte i Sørums.

Han flyttet vel til Sørums da byen kom for tett innpå Lille Frøen.

En berikelse for framstillingen er alle kårkontraktene, husmannskontraktene og skiftene som er referert, språklig modernisert og delvis systematisert. Hus og interiør på prestegården er beskrevet over flere sider, men er det ikke noen av møblene som er verdifulle og gamle nok til å bli fotografert, noen møbler og redskap fra stedet? De kunne kanskje også ha gitt et innblikk i en viktig side av Sørums historie.

Bygdeboka har mange svært instruktive kart spesielt tegnet for boka. Dette er svært viktig både for bygdas egne lesere og for utenforstående. Men utvalget av avmerkede og navngitte steder forunderer. På kartet med Sørumgårdene (s. 310) står nevnt Søndre og Nordre og Sørums gamle skole, men av en eller annen grunn ikke Sørums kirke, hvorfor ikke? Jeg uttaler meg helt som utenforstående; derfor, fint med oversiktskartet over kommunen på forsatsen, men hvorfor ikke avmerke ett eneste sted i det mørke feltet som bind 2 dekker? Nå er det ikke ett eneste kart som omfatter akkurat det området.

Språket virker greit og godt, med noen gjentakelser. Jeg undret meg litt over gjengivelsen av en kårkontrakt: ”Berte Rasmusd. døde i i 1784, lenge før Jakob Andersen, så bestemmelsen i punkt 6 [om hennes kår hvis han døde først] ble det ikke bruk for. Hun ble også boende på Imshaug.” (s. 69) Kontrakten gikk jo nettopp ut på hennes kår som enke på Imshaug, så hvorfor tilføyelsen med ”også”? Og hva betyr ”opplot bygsla” i samme kontrakt?

De nye fotografiene til Anders Henriksen er et kapittel for seg. De er vakre og stemningsfulle og beskåret for å framheve motivet på bildet. Det er vanskelig å framheve særskilt noen av dem, men jeg satte spesielt pris på de langstrakte bildene på side 20 og 119. Jeg kan ikke huske å ha sett en bygdebok så godt illustrert både med gamle og nye bilder fra bygda.

De små, negative tingene jeg har pirket ved, er, som sagt, små. De forhindrer ikke at dette er blitt en spesielt god, grundig

og vakker bygdebok, som forfatter, fotograf og bygdebokkomité kan være fullt ut fornøyd med, en kulturell berikelse for hele bygdesamfunnet.

Finn Holden

Jan Erik Horgen (red.)
Sørum bygdebok, bind 2, Midtbygda
Bosettings- og næringshistorie
Innb. 720 s. Kr. 850,-

Finn Holden er pensjonert lektor og studieinspektør fra Persbråten videregående skole i Oslo, leder for Vinderen historielag og medlem av valgkomitéen i Oslo/Akershus lokallag av DIS-Norge. Han har ved siden av arbeidet som lærer vært interessert i lokalhistorie og slektsforskning. Han har blant annet skrevet bøkene "Vinderen. Fra fangstboplass til moderne bydel" (2000) og "Akergårder i Oslo - en landsens byhistorie" (2003).

Red.

Fortellerkveld på Valstad Café torsdag 30. mars

Det finnes mye vett og forstand i myter, sagn og muntlige fortellinger, mener kreftene bak Fortellerhuset i Oslo. Torsdag 30. mars kommer Beathe Frostad fra Fortellersenteret til Sørumsand, hvor Sørum Folkeakademi og historielaget arrangerer fortellerkveld på Valstad Café. Hun sier selv at hun vil fortelle noe vakkert, noe morsomt, noe klokt – noe som både er feminint og maskulint.

Vår egen pensjonerte dukketeaterdirekør Åsmund Huser kommer også på Valstad denne kvelden, og han vil fortelle eventyr!

Også lokalhistorien består av mange fortellinger. Både er det viktig å ta vare på den muntlige fortellertradisjonen fra den eldre generasjon for å føre den videre. Og det er viktig å formidle lokalhistoriske hendinger videre som gode fortellinger.

Vi ønsker derfor alle interesserte velkommen til Valstad Café for å lære noen triks denne kvelden. Det er inngang kr. 50,-, og mat og drikke er til salgs i kaféen.

Egil Foss fortsetter som mjølkeprodusent

Under vignettene "På Sporet" intervjuet Lyder Løren utflyttere fra Indre Akershus-området, og under vignetten "Tabberulling" ble folk utfordret til å fortelle om sin største tabbe. Noen av disse småstubbene, presentert i Indre Akershus Blad i perioden 1983 til 1989, ble samlet mellom to permer av Lokalhistorisk Forlag i 1989. Vi presenterer nå noen av dem her i Sørum-Speilet.

- Det er temmelig trangt her på fjøset ditt, Egil – båsa og kalvebinga er "overbefolka" om jeg kan si det på det viset. Hvor mange dyr er det her i det hele?

- Jo, i dag er det ganske nøyaktig 80 – 25 mjølkekuer og resten er, som du ser, daggamle kalver og til bortimot slakteferdige okseknabber. Så her har jeg nok å gjøre, det finnes ikke problemer med å få tida til å gå.

- At du utnytter tida, det blei jeg oppmerksom på her om dagen. Jeg prøvde å slå på tråden sånn rundt klokka fire på ettermiddagen, men da svarte en elskverdig "vestlands-stemme", han Egil er i fjøset, men forsøk å ring ved åttetiden.

- Du vil fortsetta som mjølkeprodusent, men hvor mange bønder her i Blaker kommer til å stå på like hardt – helg og søkn i framtida?

- La meg se, jeg mener det finnes kuer på nesten 20 gardar her nå, men det er nok fare for at det vil minke. Det er hele grender der alle fjøsa står tomme, det er i alle fall inga dyr som opptar plassen. Og så lenge arbeidsmarkedet er som det er, så er detta med kuer nærmest et problem – det er fritid om å gjøra, veit du. Folk legger så veldig vekt på fritid nå til dags. Ja, jeg må nok bare innrømme at det flere ganger har vært litt hardt å stå igjen her, i fjøshabitten, når naboen har dratt av garde på fredags ettermiddagen.

- Det finnes lyse sider ved å være husdyrholder?

- Ja, når en er "flaska opp" i dette yrket, så er en blitt glad i dyra, og

økonomien innen mjølkeproduksjonen er blitt bedre etter siste oppgjøret. Det er klart, det er ikke det en kan "slå seg opp på" og bli grunnrik, men jeg trives. Kan vi nå få vikartjenesten til å fungere bra, og det tror jeg vi skal klare. Vi er fem bønder som dannet en såkalt ring. Litt problemer har det vært, for vikarene har hatt en tendens til å slutte etter et år eller to. Det er forståelig, for dette er ungdommer, som enten skal videre på skole eller overta en fedrenegård. Vi håper jo at dissa jobba er blitt såpass attraktive, at de som ikke skal gå over i ting, som jeg nevnte i stad, vil bistå oss med måking, mjølking og stell i fjøset.

- Vikartjenesten går på turnus?

- Ja, vi har to vikarer, og planen er slik at tjenesten hos oss fem skal utgjøre 100 dager i året hos hver. Det vil si 10 ganger 10 besøk, og vikaren skal da komme på mandag morgen og stå hele den uka til og med kvelds-stellet på onsdagen uka etter.

- Dere bønder imponerer meg mer og mer, det er rart med det, når en som knapt skjønner forskjell på framma og bak ei ku, får kjennskap til slike skreddersydde opplegg, ja, da får en en tendens til å spørre: Har dere lært detta tå'n Hans Haga også?

- Han har vært god å ha for oss bøndene, men han har nå ikke vært her og lagt seg bort i detta med fjøsstellet.

- Det er en veldig forbedring på garda nå veit du, i forhold til det som gamlekara her dreiv med. Hjelp og trøste, jeg husker han onkelen min her ute, han gikk nå vel i fjøset i alle sine dager i 70-80 år.

- Er vikarsveiseren like stor på det som deg, og stiller i nyeste modell av japansk, fin bil, som jeg ser du har stående utafor fjøsdøra her, det er nå vel ikke mer enn ca. 70 meter fra kjøkkentrappa og hit?

- Ja, du sier no', jeg hadde nok litt uflaks akkurat nå.

- Familien Foss har flere gardar?

- De tre garda som to av mine brødre og jeg har nå, var en, jeg får vel si storgård, som

bestefaren min eide. Så kom det fire gutter etter hvert. Far fikk denna gården, mens to onkler fikk hver sin, og den tredje onkelen blei gårdskar hos den ene broren sin. Alle disse onkla var ugifte, så noe særlig problem med arv og overtagelse for oss innen vår generasjon var det ikke.

- Jeg vet at din mor kom fra Gudbrandsdalen, og at du, som venta med å gifte deg til du var oppe i førti-åra, hentet din kone fra Ålesund-kanten. Er det noe spesielt for Fosskarar som drar så langt for å finne sin lilvsledsager?

- Det tror jeg ikke, men at odelsgutten fulgte farens kloke mønster, mente jeg nok var fornuftig, men jeg hadde ikke såpass fri fra fjøset før jeg fikk vikarsveiser så jeg kunne komma meg såpass langt av gårde.

- Hvor stor er gården din?

- Den er på rundt 300 mål innmark, og så har jeg en skaulapp på ca. 100 mål, men det er ikke mer enn til ved, og materialer som går med til vedlikehold på husa. Jeg vil nå fortelle at vi brødra samarbeider godt, jeg tenker på onnearbeidene. Vi har to traktorer på hver gård, men en del andre redskaper eier vi og bruker felles, og det går i praksis meget bra.

- Var du med i kommunepolitikken?

- Det var i 1967 jeg blei valgt inn i kommunestyret, og jeg legger jo ikke skjul på annet enn at det var interessant å være med der. Det blei veldig mye møter etter hvert, og en kan vel kanskje spekulere på om alle var så nødvendige. Slik var det nå engang, men jeg blei veldig sliten, så etter 16 år sa jeg takk for meg.

- Blei du sparka?

- Nei, jeg trakk meg sjøl, og det var jo trivelig å kunne forlate "salen" på det viset.

- Husker du gartner Haakenstad, Lyder. Han bodde like her borte på sine gamle dager. Du vil ha litt å le av, jo? Haakenstad og et par av oss gutta fant på at vi skulle gjøre en god slump penger til jul. Vi bestemte oss for å dra til by'n og selge kornband. Han far la

an å sprette opp band oppe på låven og ”fylte” på mer så de blei riktig store og fine. For vi hadde bestemt oss for å ta tre kroner pr. stk. og da nytta det ikke å komma med noe sånt smått, puslete. Banda blei pakka i plast, ja, han stod på å flere i uker med detta. Så leide vi en svær varebil og drog innover til Oslo, vi hadde nok med oss et par tusen band. Det var dårlig butikk gutt, Haakenstad og vi to brødra la an å gå på sørene ved Grorud-kanten og vi arba oss tvert igjennom by'n og havna der borte ved Sogn og Nordberg på kvelden, og da hadde vi blitt ni ban, ja det er riktig det jeg sier – ni band hadde vi klart å bli av med og 27 kroner i kassa. Detta var tragikomisk veit du, også så sliten som gamle Haakenstad var. Da var det nesten så vi tenkte å kjøre lasset på ei fylling og kvitte oss med heile stasen, men det blei til at vi kjørte hjem, bar bånd på låven, og så blei det tresking med tid og stunder.

- Du skal få en til og, for jeg har mer på lur. Jeg nevnte i stad dette med mange møter, og jeg var ganske sterkt opptatt med ungdomslagsarbeid. Og i den sammenheng var jeg innkalt til et møte i Drammen. Jeg hadde gjort ferdig fjøsstellet på morran og stakk ned på stasjonen og tok toget til Østbanen, kom meg over til Vestbanen og kom til Drammen og fant møtelokalet. Jeg var stolt av meg sjøl, for akkurat denna gangen var jeg ute i god tid, det var ikke bestandig det hendte. Men jeg blei sittende der aleine en halv time, da begynte jeg å spekulere, og etter bortimot timen så gikk jeg og ringte – møtet var avlyst.

- Da jeg kom hjem, så opna jeg noen brev, som nok hadde ligget et par, tre dager, der var brevet hvori det blei beklaget at møtet i Drammen var utsatt. Nei, det går bedre nå, forholdsvis nygift, gard, fullt fjøset med kuer og det kommer ikke flere brev enn at jeg klarer å sprette dom hver dag.

Lyder Løhren

Vi fortsetter denne serien i neste nummer av Sørumspeilet med presentasjon av rektor Sigurd Nordsveen under overskriften ”Avholdt skolemann”.

Red.

På kryss og tvers i Sørums (11)

I åras løp har historielaget arrangert mange rusleturer til forskjellige kulturhistoriske steder i bygda. Guide på svært mange av turene har vært Leif Mathisen. I nummer 4/2004 av Sørums-Speilet startet vi en artikkelserie der Leif Mathisen presenterer noen av disse turene. Tanken er naturligvis at lesingen kan friste til å oppsøke stedene med familie og venner også uten guide fra historielaget. Denne gang viser vi veien til

Bygdeborgen på Farshatten

Denne bygdeborgen ligger i bygdedelet mellom Skedsmo og Sørums. Lettest adkomst er på en sti fra Brannerud i Skedsmo, men en kan også komme dit fra Sørums-sida ved å følge en sti opp forbi vanndammen til det gamle, nedlagte Østre Frogner Vannverk, og videre en sti på Ausenfjellet sørover.

Bygdeborgen finner vi på Farshatten ovenfor Stampetjern. Flere av sidene opp til fjelltoppen er helt utilgjengelige, men fra Sørumsida er det relativt lett adgang. Her finnes det også rester etter murer. Så vidt en kan se er det rester etter to murer, en hovedmur og en ytre mur av mindre dimensjoner. Det er også en forsenkning inne på platået som kan ha sikret vannforsyningen.

Bygdeborgene skriver seg fra folkevandringstida (200-400 e.Kr.), og hadde som oppgave å beskytte folk, dyr og andre verdier mot omstreifende folkegrupper. Felles for bygdeborgene er at de ligger på naturlige høyder med god utsikt og med et utilgjengelig terreng rundt omkring. På lettere tilgjengelige partier, ble det bygd murer av naturstein og kanskje også i tillegg palisandere av tre, og også forhugninger foran murene.

Det er en meget flott utsikt fra Farshatten med Stampetjernet rett nedenunder, og lengre unna Svelle og Øyeren. En meget flott helgetur som kan kombineres med en dukkert i Stampetjernet. For øvrig kan det vises til en artikkel i Sørums-Speilet 6/2004 om bygdeborgen på Bergmundåsen (Holmselia) i Blaker.

Leif Mathisen

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 44: Sadelmakeren

Hjemme hadde vi for det meste fem voksne hester og ved siden av det en folunge eller en unghest. Hestene var jo den eneste trekkraften vi hadde og de ble mye brukt hele året igjennom. Det resulterte naturligvis i at seletøyet ble utsatt for stor påkjenning og slitasje, noe som ikke måtte gå for langt.

Hver vinter måtte derfor seletøyet sees over av sadelmakeren, som foretok de nødvendige reparasjoner og utskiftning av slitte remmer og deler. Da tok han for seg alle selene etter tur og gjorde dem grundig i stand. Han fikk da sitte i et ganske stort rom i bryggerhuset med et vindu som vendte ut mot gårdsplassen. Der fyrte vi opp i ovnen så det var godt og varmt, og sadelmakeren hadde fine arbeidsforhold som han likte godt.

Far sørget bestandig for at det var rikelig med lær og skinn, som var laget hos garver Refsum i Oslo, til reparasjonene. Det måtte være større og mindre metallspenner på lager også. Det var noe som var utsatt for stor påkjenning og slitasje og måtte skiftes ut etter hvert som det var nødvendig.

Sadelmakeren hadde med seg diverse redskap og utstyr for å kunne utføre arbeidet sitt. Blant annet hadde han flere skarpe kniver til å skjære lær og skinn i passende rimser. Den største gjenstanden var en klemme av tre. Der satte han fast lærremmene som han skulle sy sammen. Den største delen av klemma stod på gulvet, og et stykke opp på den var det festet en kortere del med et hengsel. Øverst stod disse delene i samme plan, og den kanten der det skulle syes ble festet like over klemma så lærstykkene satt støtt og fast. Med en enkel innretning med en snor som var festet til den hengslede delen, og en liten pedal, som han tro på, ble lærbitene klemt fast. Så stakk han hull med en syl langs kanten av klemma, og så kunne han sy uten å behøve å holde fast i læret. Når han sydde, brukte han mangedobbelt bekråd, for dette måtte være

sterkt og solid om det skulle tåle all den påkjenningen som det ville bli utsatt for.

Sadelmakeren brukte ikke vanlige nåler når han sydde, men i hver ende av en passende lang bekråd festet han i stedet en stiv og solid grisebust fra nakken på en stor gris. Det var morsomt å se når han laget til mangedobbelt bekråd og festet bustene til den. Han tok flere tråder av et grønt garnnøste og strøk stadig et stykke myk bek langs med fram og tilbake, fram og tilbake, så alle trådene skulle bli grundig innsatt med bek. Han la på stadig flere tråder og gned alt inn med bek så den ene tråden til slutt ble veldig sterk. Det var en kunst å feste grisebustene til bekråden og det var rart å se hvor fint han klarte å lage til ferdig tråd å sy med.

Sadelmakeren drev gjerne på hjemme i flere dager, for det var også andre ting enn seletøy som kunne trenge reparasjon. Det var for eksempel grimer og halsringer til å binde hester i. Vi hadde også en sadel som måtte ettersees i blant. Jeg husker også at han reparerte gamle springmadrasser, for slike ble jo brukt da jeg var i oppveksten. Sadelmakeren laget også et fint belte til meg. Det skar han ut av et passende skinnstykke og festet det til en pen beltespenne. Det beltet var både solid og pent, og jeg brukte det i mange år og hadde mye nytte av det.

Sadelmakeren fikk maten de dagene som han var hos oss, men han bodde ikke lenger unna enn at han gikk hjem hver kveld.

Etter hvert som han var ferdig med en sele og hadde gjort den i stand, var den fremdeles tatt helt fra hverandre. Da passet vi på å smøre hver del med en god selesmørning. Vi satt da ved ovnen i det samme rommet som sadelmakeren og fikk varmet hver lærrem og bit veldig godt så smørningen kunne trekke seg ordentlig inn i læret.

Sadelmakeren, som var en litt eldre og koselig mann, hygget vi oss sammen med da. Han fortalte blant annet om forskjellige pussige ting som han hadde opplevd gjennom et langt liv.

Etter at alle selene var reparert og smørt, var de i svært god stand og fine å se på. Hver hest hadde naturligvis sin bestemte sele som var tilpasset den.

Dette med at sadelmakeren kom på gården og satt der og reparerte seletøy, er av de mange ting som nå er blitt historie. I distriktet her finnes det vel snart ikke en solid arbeidshest igjen slik som vi var vant til.

Det var mye arbeide med hestene, men det var særlig viktig å stelle pent og godt med dem. De var våre gode og unnnværlige hjelpere og venner, og de fleste av dem hadde sitt særpreg. Noen var større og kraftigere enn de andre, noen var roligere og andre igjen litt mindre og mer nervøse. Alle hadde sin plass i helheten og ble så vidt mulig brukt der de passet best.

Etter hvert ble det for sent og gammeldags å bruke hester til gårdsarbeide, og så forsvant de til fordel for traktoren.

Med arbeidshestene forsvant også en gammel og verdifull kultur som nok aldri vil komme tilbake. Travhester og ridehester er vel og bra, men de kan aldri erstatte de gamle solide sliterne.

Vi vil aldri glemme de gode og solide arbeidshestene som vi hadde og som jeg kjørte og behandlet mye fra jeg var barn. Det var det mye å lære av, og jeg er glad for at jeg fikk oppleve det.

Kristian Lieungh

Vil du lese flere av Kristian Lieunghs minner fra sin oppvekst på Romerike i mellomkrigstida? Da Kan vi anbefale deg å kjøpe boka "Minner fra Frogner". Innbundet med 280 sider med flotte illustrasjoner, koster denne boka gjennom historielaget nå bare kr. 300,-. Den egner seg utmerket for lærere til bruk i undervisningen for å vise hvordan barn og ungdom levde i den tida hesten var eneste trekkraft i jordbruket. Og deler av bok brukes i behandlingen av senile for å vekke til live minner om hendinger fra tidligere tider.

Red.

Takk for hjelp!

I februar 2004 sendte jeg et brev til historielaget angående en Karoline Mathilde Olsdatter som jeg søkte etter.

Jeg fikk svar fra Jan Erik Horgen, som mente at den "riktige" datteren til Ole Christensen på Lunder var hun som var gift med Karolus Eliassen. Han mente også at den Karoline Mathilde som var gift med Gustav Olsen kunne være datter til Ole Hansen og født i 1862. Han bad meg også sende noen ord når jeg hadde sett på saken, og det gjør jeg herved.

Jeg har nå sett litt på fadderne som Karoline og Gustav brukte på barna sine. En av fadderne til Ole Daniel (f. i Sørums 1886) var Martin Olsen, Bagengen. Dette er vel også et av den samme Ole Hansens barn (f. 1858). Gunda Marie f. i Sørums 1888) har to faddere som heter Johan Olsen. Den ene Johan Olsen Hønsen kan vel også være et av Oles barn (f. 1852), og den andre en bror av Gustav. En Johan Olsen, Hønsen, er også vitne når Martin gifter seg med Eli Nilsdatter i 1881.

Karoline og Gustav er ikke fadder til noen av Martin sine barn, men de ha ha flyttet fra Sørums når Martin får sitt første barn. Jeg vet ikke når de flyttet fra Sørums, men de bor i Lillestrøm i 1891.

Jeg har ikke funnet at noen av de andre fadderne kan knyttes til denne familien. En del er det vanskelig å finne ut hvem er, siden navnene er ganske vanlige på den tiden, og de tydelig har flyttet en del. Flere av fadderne er slektninger til Gustav, så arbeidet med fadderlista har ført meg et stykke videre med hans slekt.

Men likevel tyder det vel på at "min" Karoline Mathilde er datter til Ole Hansen og født i 1862.

Dersom noen vil supplere de informasjonene jeg har funnet, er min e-postadresse kemblems@c2i.net.

Grete Emblemsvåg

Sørum i 1743 (4)

Vi vil i Sørum-Speilet trykke de mest relevante svarene fra den undersøkelsen Danske Kanselli i 1743 sendte ut til embetsmenn i Danmark-Norge. I dette nummer er det spørsmål 7, 8, 9, 10 og 11 som blir besvart.

7. Om indvaanerne gjøre salt til egen og andres fornødenhed, paa hvad stæder?

Stiftamtman Fredrik Otto von Rappe gir oss et innblikk i saltutvinningen langs kysten:

”Indbyggerne har i forrige tiider kocht salt ved søekusterne her i amted og paa andre stæder i stifted, men siden den franske og spanske saltnegotie for mange aar siden saaledes har tiltaget, at saltet meget bedre og lettere kand kjøbes end naar det her kaages af søen, som med frisk wand af elvene beblendes, saa [har] jindbyggerne til største deels forladt saltkaagning som i formaals tiider har været brugelig, og derimod nu heller hugger den ved som til saltpanden udfordres til last og selger, hvorfore de kand kjøbe dobbelt saa meget salt som de derved kunne kaage.”

(...)

Også lagmann Peter Vogt gir oss her en interessant skisse av den historiske utvikling på området saltutvinning:

”At i forrige tiider i amptet har været gjort salt langs fiorden, beviises med matriculen, at de fleeste gaarde er lagt i skyld for salt. Mens de samme salt, hvercken har været saa krafftig, at det har kundet conservere deres fiskevahre, smør eller kjød, det og faldt noget bittert, skougene og til desen brug og kaagning toeg af, da de ved skibsfahrtens tiltagelse, kunde faae lættre kjøb og bedre salt, og til udskibning benøttede sig skougen bedre, er det for lang tiid siden igien needlagt.”

Sorenskriver Niels Lambach svarer:

”Dette district bestaar af ferske wande og søer og haver ingen affinitet mod haved og de salte wands fiorde.”

Abildgaard svarer for Sørum:

”Saltbrenderier er her ingen leilighed til.”

Lange svarer for Aurskog:

”Jngen saltsydderie.”

8. Om det er mange dyre-hauger i amtet, hvor, og hvilke de største?

Stiftamtman Fredrik Otto von Rappe slår kategorisk fast:

”Her i Aggershus amt er aldeles ingen dyrehauger paa noget stæd verken smaa eller stoere, følgelig kand ej widere om denne post skrives.”

Lagmann Vogt er kort i sitt svar:

”Ingen dyrehauge.”

Sorenskriver Niels Lambach svarer:

”Findes ingen seperate diurhauger udj disse egne.”

Sogneprest Abildgaard svarer:

”Dyrehauger findes her icke.”

Sogneprest Lange svarer:

”Jngen dyrehauge.”

9. Item stutterier, hvor, og hvilke de vigtigste, til hvad fordeel?

Stiftsamtman Fredrik Otto von Rappe svarer:

”I Aggershus amt wides ingen at holde stutterier men hver bunde hvor der kand gives leilighed holder een hæst og hoppe, hvoraf de iblant kand faae goede føl, som de

selger til deres fordeel. Allene gref Wædel Jarlsberg holder et lidet stutterie, dog af ringe nødde.”

Lagmann Peter Vogt svarer for stiftet:

”Stutterier er vel udi Hallingdalen og Walders til driffthæste, mens det det bedste i Gudbrandsdalen, hvorfra baade cavalleriet og particulaire forsiunes, hafde og været bedre, i fald det icke hafde været tilladt paa nogle aar, at udføre hæste til Sverrige, hvorved de beste racer meeste /deels\ ere henførte.”

Sorenskriver Lambach svarer:

”Stutterier ere her ingen af nogen consideration, uden saa at een og anden bonde til gaardsbrug kand holde een eller 2 føllhopper hviis afkom hand opælsker til sin gaardsdrift og fornødenhed.”

Sogneprest Abildgaard svarer:

”Stutterier er her ingen af betydning, rart at een bunde holder een eller 2 gemeene hopper. Deris fleste heste kiøbe de om vinteren paa Christiania marked.”

Sogneprest Lange svarer:

”Jngen stutterie, uden een eller anden kand have een hoppe, som der undertiiden kand falde eet føl under.”

10. Item bie-hauger og andre saadanne indretninger, og til hvad fordeel de anvendes?

Stiftsamtmann Fredrik Otto von Rappe svarer slik:

”Her i amted er ingen biehauger og at jndbyggerne skulle legge sig dereffter war uden nøtte og fordeel. Thi sommeren er for kort for dem effter deres natur at indsamle vox og honning endskiønt der er overflødig af urter og blomster paa marken, og windteren for kaald, des aarsage har og

ingen herpaa til denne tiid været betenckt uden hvad een og anden particullair mand for plaiseer kand have een à toe kuner hvormed de dog har liden løkke.”

Lagmann Vogt svarer:

”Ingen biehauger eller saadanne jndrætninger i amtet til fordeel, mens vel har været et par der har haft bje /cuber\ par curiøssitet.”

Sorenskriver Lambach svarer:

”Biehauger findes ingen, denne clima ere disse nyttige jnsecter gandske umild. Een og anden liebhaver har iblant fra Danmark forskrevet biekubber, som alt er at andsee som et forgieves arbejde.”

Sogneprest Abildgaard svarer:

”Biehauger og deslige indretninger findes her icke.”

Sogneprest Lange svarer:

”Jngen biehauger, eller andre deslige indretninger, uden er nogle, men kun faae, kand have een liden humlehaug anlagt, alleene til huuses nytte.”

11. Hvad slags mineralia og naturalia, edel og u-edel, saasom; ertz, steen, marmor, perler, glas, steenkull, etc. etc. baade af jorden og havet falder. i hvad quantite og qualite, og om nogen benytter sig deraf?

Stiftsamtmann Fredrik Otto von Rappe har en omfattende beskrivelse under dette punkt, men da de fleste forekomster som nevnes findes i andre områder enn vårt distrikt, skal her bare refereres noen korte utdrag:

(...)

”Kalchebierge findes og paa adskillige steder isærdhleshed paa Hemarchen udi Furnæs annex under Wangs præstegield henhørende.

Slibestensbierge finder mand og, og paa Hedemarcken udi Ringsager sogn udhugger bønderne eendeel som ere lige saa goede, som de slibesteene der udføres fra Dresden i Saxen.

(...)

De saakaldede klebbersteene eller talgsteene hvoraf kand forarbeides gryder, pottes og pander særdehles nyttig udi huusholdning findes paa adskillige steder saavel i Guldbrandsdahlen som Østerdahlen.

(...)

J Øfre Rommeriges fogderie befindes i Oudahlens præstegield for nyelig optagen eendeel kaaberminer udi Moe annex som bebygges af participantere saavel som og eendeel jernminer i Strøms hovedsogn. J Eidsvold sogn wirches jernmalm udi fieldet Schreien kaldet, der provoditeres til Eidsvold jernværck. J Nannestad sogn er afvigte aar under gaarden Totner i Birche annex opfunden een blemine, mens formedelst dens wandart er igien af vedkommende forladt og nu ubrugelig. Det siges at udi Hessiøen i Ullensager sogn i dette fogderie findes skiel hvorudi skal genereres perler, men jeg har endny ingen seet deraf.”

Lagmann Peter Vogt svarer kort for stiftet:

”Af mineralia findes iern, kaaber, sølv, blye, af steen marmor, og væster ved Scheen een art som de kalder jaspis, samr brynnesteen, om des belang og beskaffenhed, kand Oberbergampted best underrætte.”

Sorenskriver Niels Lambach svarer for Nedre Romerike sorenskriveri slik:

”Mineralia eller naturalia ere her ubekiendte, udtagen iernertz, som paa adskillige steder kunde være at formode, naar derwed skurfning [Schurf (tysk) skjerp, verbet skurfe; gjennomsøkning av jordoverflaten for å finne malm] blev efftersøgt.”

Sogneprest Abildgaard i Sørum svarer:

”Mineralier og de fleere navngivne sorter som ellers i landet overalt er bekient.”

Sogneprest Lange i Aurskog svarer:

”Der skal være eengang funden paa Mangenfield eet slags ertz af det bæste slags, men af hvad gehalt, kand ej faae at viide, da det var før min tiid, elers er mig ingen mineralia forekommen, udi eet kiern til Haneborg, Hemmingnyekiernet kaldet, findes muslinger, hvorudi mand haver fundet perler, men jeg haver ingen seet, paa Fiug eller Aagrimeje i Blakier gives den steen, som er god til qvernsteene, men endnu ikke nyttes dertil, udi Giøner, som hører til Eidskoug, skal findes klipper, hvoraf kand brændes aagergelb, som min salig svoger obristlieutenant Ordning havde proberet.”

Dag Winding-Sørensen ny varamann til styret i laget

Årsmøtet til Blaker og Sørum historielaget ble arrangert på Kommandanten på Blaker Skanse torsdag 23. februar 2006. Før det formelle årsmøtet holdt lektor Nils Aasheim, med bakgrunn blant annet som leder av Høland historielag, et inspirerende foredrag om Karl 12.s to angrep mot Norge og Romerike i 1716 og 1718.

Årsberetningen kunne vise til stor aktivitet på mange områder i 2005. Og det økonomiske resultatet ble pluss 40.000 kroner, selv om den flotte utstillingen om Bingen lenser ble mer enn dobbelt så dyr som budsjettet – kr. 120.657,75.

De fleste styremedlemmer som stod på valg tok gjenvalg, bare Knut Mjønerud hadde bedt om avløsning, og han ble etterfulgt av Dag Winding-Sørensen som vara. Som ny revisor etter mange perioder med Andreas Svardahl, ble Pål Iversen valgt. Som nytt medlem av valgkomitéen etter Leif Mathisen ble valgt Einar Bakke.

Strategipanen for arbeidet de neste fem åra tyder på at aktiviteten i Blaker og Sørum historielag fortsatt vil være høy.

Om gamle våpenskjold og Sudrheimsætten fra Sørum

Heraldiske våpenmerker eksisterte alt i oldtiden. Alexander den store førte en ørn i sitt skjold. Vest-europeiske våpenskjold oppstod med riddertiden, korstog og turneringer. De panserkledde riddere kjempet jo med lukket visir, derfor var det nødvendig med identitetsmerke, som ble plasert på skjold, hjelm og lanse. De første merker var personlige. Senere ble de arvelige og gjaldt for slekten og dens eiendom. På samme måte ble kongens våpen også rikets.

Det norske Løvevåpen ble utformet under kong Eirik Magnusson. Allerede hertug Skule og Haakon Haakonsson hadde ført løven, som var et alminnelig fyrstemerke på den tid, men Eirik Magnusson tilføyde St. Olavs helgenattributt, øksen. Fra Haakon Magnussons tid, ca. 1300 fremtrer den kronede løve. Slik har det vært siden, med noen variasjon (hellebard). Ved kgl. Res. Av 19. mars 1937 er fastslått: ”Norges riksvåpen er ei opprett gull-løve på raud grunn med gullskjefte sylvøks i framlabbane”.

Ellers var våpenmerker knyttet til adelen, som i Norge utgikk fra de gamle stormannsætter som for eksempel Sudrheimsætten på Romerike, Bjarkøyætten, Giskeætten på Sunnmøre, Tandbergætten på Ringerike, ættene på Hestbø og Talgøy i Ryfylke, Stovrheim i Nordfjord og Losna i Sogn. I 1277 innførte Magnus Lagabøter riddervesen, kongens lendmenn kaltes nå baroner, og skutilsveinene riddere, lavaddel ble de leidingfri tjenere (sveiner).

Sudrheim – eller Sudrheimsætten var en av de fornemste stormannsætter i vårt land med navn etter slektsgården Sudrheim (Sørum) på Romerike. Som stamfar regnes Lendmann Jon Ivarsson Raud, hvis nest eldste sønn Havtore ektet kong Haakon 5.s uekte datter Agnes. Havtoresønnene, Jon og Sigurd, spilte en betydelig rolle under Magnus Erikson og Haakon 6. Slekten ble alliert med flere svenske adelsætter, bl.a. Bonde og Tre Roser. Jon Havtoresønn (d. 1397) var gift med Birgitta, datteren av ridderen og lagmann i Värmland og Østergötland, Knut Magnusson, Lejon av Folkungsætten. Jons sønn Haakon var på tale som konge etter Olav Haakonssons død i 1387, men erklærte, vel etter dronning

Margretas ønske, at han ingen rett hadde til tronen som uekte kongesætling. Jons datter Cecilia ble gift med ridder Ulf Holmgeirsson, stamfar til den svenske adelsætt Roos av Hjälmåsäter, som har fostret mange offiserer og kunstnere. Sigurd Havtoresønn fikk med sin hustru, Bjørkøy- og Giskegodset. Datteren Agnes ble gift med Jon Marteinsson fra Østergötland, og Catharina gift med Alf Haraldsson Bolt til Tronstad.

Heraldikkens blomstringstid var på 1400-tallet, da man utviklet strenge regler for våpenmerkens utforming, særlig fra Frankrike og Tyskland. Dette var spesielt heroldenes oppgave. Et slektsvåpen kunne ikke antas uten videre, men kunne forlenes ved diplom eller våpenbrev (brevadel). Når to slekter eller landområder ble knyttet sammen, resulterte det ofte i sammensatt våpenmerke.

Våpenmerker ble også benyttet av kirken, byer, laug, dessuten innført i den høyere borgerstand og embetsstanden, som jo også kunne bli adlet. Adelsutnevnelserne florerte, særlig under de eneveldige konger. Men også mange andre, borgere og bønder, har like til denne dag laget seg slike merker, inspirert av heraldikken (for eksempel *ex libris*). Det er ingen ting i veien for dette, men merkene må være originale, ikke plagiat.

Våpenskjoldets form vekslet med tidens stil (gotikk, renessanse, rokokko). Et fullstendig skjold skulle bestå av selve skjoldmerket, hjelmtegnet, hjelmslaget (løvverket), dessuten andre prydfigurer. Selve skjoldflaten kunne være delt, for eksempel i hjelker, kors, sjakkmønster, bølger, trappesnitt, mens figurene kunne være roser, lilje, blad, kvist, stjerne, krone, tårn, kuler, en arm, et dyr m.m. Skjoldets felt og figurer ble alltid fargelagt. ”Tinkturene” bestod av to metaller, gull og sølv og fargene rødt, blått, sort og grønt, dessuten naturfargen, for eksempel brun bjørn.

Da den gamle norske adel (nevnte stormannsætter og ætter som Galtung, Smør, Handingsmand, Skak, Bolt o.a.) gikk tilbake, døde ut eller gikk over i bondestand i tiden 1300-1500, ble dens plass og posisjon overtatt av fremmede adelslekter. Via Danmark kom de til vårt land, hvor de i følgende tre hundre år fikk stor biologisk, kulturell og politisk innflytelse. Nevnes kan Bielkene på Austråt, Rosenkrantz, Huitfeldt, de danske

Gyldenløver, Valkendorf, Budde, Gaas, Sehested, Krummedike, Rosencrone, Kaas Løvenskiold, Treschow, Wedel-Jarlsberg og mange andre. Men også svenske slekter som Grip, Natt og Dag og Tre Roser, som er kjent for sine forbindelser med Hestbø og Sudrheimsætten, og Skankene på begge sider av Kjølen. En ætling av Tre Roser er ridder og riksråd Alv Knutsson, far til lensherren på Akershus, Knut Alvsson, som ble myrdet av Erik Krummedike i 1502.

De gamle norske adelsætter blandet ofte blod med hverandre, likeledes med senere og fremmede adelsætter. Ved giftemål, arv eller på annen overdragelse kom man i besittelse av hverandres jordegods, likesom slektene ved utnevning til statlige embeder også kom til å forgrenes på de forskjelligste steder i vårt land. Dette er fremdeles gjenstand for interessante genealogiske undersøkelser.

Dag Giverholt

Fra Romerikstun IX, Årbok 1975, Romerike historielag

Tur til Hagfors med Norden

Foreningen Norden i Sørums arrangerer Kristi Himmelfartshelga 25. til 28. mai en tur til Sørums vennskapskommune, Hagfors, for alle interesserte.

Sørums arrangerte et vellykket nordisk stevne fra vennskapskommunene Kjellerup, Hagfors og Lappua i 2005, og nå er vi altså invitert til gjensitt i Hagfors.

Transporten vil skje med privatbiler, og vi blir innkvartert hos våre svenske vertsfamilier. Bare det gir en unik mulighet til å treffe nye venner.

Programmet for besøket er ennå ikke helt klart, men Hagfors er en kommune med gammel industri bygget opp rundt rimelig vannkraft som nå er midt i store og vanskelige omstillinger.

Historielaget vil forsøke å etablere kontakt med Ekshärads Hembygdsforening og Norra Råda Hembygdsforening under besøket i Hagfors. Vil du være med, så ta snarest kontakt med sekretæren i Foreningen Norden Sørums på svein.sandnes@nrk.no.

Sammensatte årringer

Forsida av den sjuende utgaven av det årlige lokalhistoriske tidsskriftet Årringen, som utgis av Fetsund Lenseminneforening og Fetsund Lenser, preges av nostalgirevyen med gamle revyenumre fra Fet som ble spilt på Dalheim i november. Men ellers er heftet akkurat så mangfoldig sammensatt som en forventer av et godt redigert lokalhistorisk tidsskrift.

I en informativ liten artikkel av Lars Kalvik får vi vite at det er Peter Nicolay Arbo som har malt altertavla i Fet kirke, men at det er en kopi av ei altertavle Carl Heinrich Bloch har malt.

Og dokumentasjonssjef Anne Solberg beretter velvillig om depotet til Norsk telemuseum, som befinner seg i fjellet på Åkrene i Fet.

Et intervju med direktøren på lensemuseet, Knut M. Nygaard, som nå tar seg tre års forskningsfri for å studere norske kommersielle interesser i Afrika og Oceania, hører også med.

Alle som har besøkt Fetsund lensemuseum vet at institusjonen også har et naturfaglig tilbud. Det er bakgrunnen for at redaktøren av heftet, Lena Opseth, har skrevet en artikkel som informerer om at det i Øyeren finnes 50 ekte vannplanter, at Mette Jacobsen ved Fetsund Lenser skriver om den dødelig giftige Selsnepa, og at Line Folkestad Skaugset, som er undervisningsleder og naturfaglig ansvarlig ved lensemuseet under overskriften "Den tøffe fiskeren" skriver om fiskeørna.

Konservator Kari Amundsen ved Akershus Fylkesmuseum gir oss historien om ferdighusproduksjonen ved Strømmen Trævarefabrik, som hun for øvrig sammen med Berit Anderson, Ingeborg Hvidsten og Alf Stefferud også har skrevet bok om med tittelen "Complet færdige Huse. Strømmen trævarefabrik ferdighusproduksjon 1884-1929".

Konservator Elin Mortensen ved Fetsund Lenser skriver en meget lesverdig artikkel om den kravellbygde Fetsundbåten,

og følger også opp med en artikkel om ”Båtbyggerne og fløtningsbåtene nord i Glomma”.

Tilføy så bare at Lars Kalvik har skrevet en koselig liten fortelling om lensenissen og anda, og at redaktør Lena Opseth intervjuer tekstilkunstneren Tilde Haagenrud om hennes stofftrykk med Fetsund lenser som inspirasjonskilde, og vi har en tilnærmet komplett presentasjon av heftet.

Nei, forresten: Nevnes må det også at Ansgar Kleven fra Helgeland museum presenterer denne institusjonen og deres skogsamarbeidspartnere i Sverige, Finland og Russland. Bakgrunnen for dette er at Fetsund Lenser deltar i et samarbeid mellom

sju muséer som danner ”skognettverket i Norge”. Her deltar også Helgeland museum.

I sum er 2005-årgangen av Årringen et lettlest og informativt hefte om lokalhistorien knyttet til Fetsund Lenser.

Svein Sandnes

Lena Opseth (red.) : Årringen 2005
Fetsund Lenseminneforening og Fetsund Lenser
Hft. kr. 70,-.

Sørum-Speilet

Artikler fra Blaker og Sørum historielag redigeres av Svein Sandnes.

Returadresse: Svein Sandnes,
Eidsvegen 1, 1927 RÅNÅSFOSS

B